

J.V. FOIX

SOL, I DE DOL

A CURA DE JAUME VALLCORBA

BARCELONA 2012

QUADERNS CREMA

Publicat per
QUADERNS CREMA

Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax. 934 147 107
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© by Hereus de J. V. Foix
© 1985, 2012 by Santiago Vallcorba Plana
© d'aquesta edició, 2012 by Quaderns Crema, S.A.U.

Tots els drets reservats:
Quaderns Crema, S.A.U.

ISBN: 978-84-7727-521-3
DIPÒSIT LEGAL: B. 1650-2012

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i relligat*

PRIMERA EDICIÓ EN AQUESTA COLLECCIÓ
gener de 2012

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

INTRODUCCIÓ

Sol, i de dol mostra, abans de res, l'extraordinari ofici de J. V. Foix, el seu domini—potser tan sols compartit per Carner i, d'una manera diferent, per Sagarra—del metre, la rima i una cosa que qui sap si no és més important i que podríem definir com l'«ambient», un especial estat d'esperit que solament els grans poetes saben transmetre als seus lectors i que, en aquest llibre, tot i variar substancialment d'un apartat a un altre, manté una rara i estranya unitat. Compost al llarg de molts anys, confeït simultàniament a algunes de les proses de *Gertrudis* i *KRTU* (si hem de creure la seva nota preliminar, van ser escrits entre 1913 i 1927, encara que s'hi afirma també que els que tanquen el volum són els més recents, amb la qual cosa haurem de concloure que es tracta d'un llibre escrit entre 1913 i 1947), *Sol, i de dol* és, amb tota seguretat, un dels millors llibres de l'autor. Va ser publicat el 1947—encara que el seu peu d'impremta afirmi que és de 1936: una argúcia per despistar les autoritats, encara que el poeta sempre afirmà que el 1936 ja estava imprès, i que va ser l'esclat de la guerra el que en va impedir la difusió—, i es tracta d'una col·lecció de sonets clàssics que desenvolupen temes que, encara que aparentment diversos, conflueixen en realitat en dos punts centrals: la recerca del permanent—la pertinença a una estirp, la

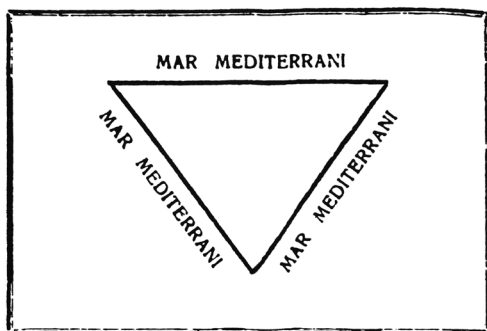
poesia eròtica i la religiosa entrarien dins d'aquest apartat—i els del joc i l'erotisme estiuenc: dins el conjunt hi ha poemes de contingut vagament polític—amb reflexions sobre el reconeixement de la pertinença a una col·lectivitat, «No cerc ni am aquell qui, vagarós...», «No pas l'atzar ni tampoc la impostura...»—; altres d'obertament metafísics—«Bru, descofat i descalç, d'aventura...», «Amb ulls carnals opòs núvols i mar...»—; desimbolts i esportius en un Sitges ociós, d'un erotisme estiuenc que no vol projectar-se més enllà d'una relació física merament circumstancial, sense conseqüències de més gran abast—«Tirem ençà, vers el cap de la vila...» o fins i tot «Jo só l'apòcrif que tu creus insigne!...», encara que potser els que defineixen millor aquest grup són els que integren l'apartat «M'allegro e canto nella stagion novella»—; jocs verbals divertidíssims, en sintonia amb el Dalí juganer i programàticament infantil de *L'Amic de les Arts* dels últims anys vint que tant va freqüentar Foix i amb qui l'uní una bona amistat interrompuda amb la marxa del pintor a París—«Fugiré carrer enllà, o-í! Finestra...» o «El negre i el carmí! Sí, só de borra...», on el mateix Dalí hi és simpàticament al·ludit—, i, a l'extrem oposat, poemes que entren a fons en la discussió sobre el valor de l'amor humà com a possible porta al coneixement absolut i al món transcendent—amb els poemes de la secció «Chi è questa que vèn, ch'ogn'om la mira»—primer vers d'un conegut poema de Guido Cavalcanti—, Foix intervé en una de les discussions poètiques amb més

presència i dinamisme al segle XVI europeu, i especialment al *Cinquecento* italià, i, finalment, els esplèndids poemes religiosos continguts en l'últim apartat, el més recent en el temps, «Fecit quoque Dominus Adæ tunicas pelliceas...».

Tots ells són sonets, com deia—i, tot i que en la poesia catalana recent aquesta era una forma que havia estat conreada amb certa freqüència, no deixa de tenir una forta connotació intel·lectual, culturalista—, agrupats en diverses seccions acompanyades, a tall d'epígrafs, per diversos fragments d'autors medievals el més modern dels quals resulta que és del segle XV. Cites d'Ausiàs March, Raimbaut de Vaqueiras, Ramon Llull, Dante Alighieri, Cecco Angiolieri, Pere Torroella, Guido Cavalcanti, Jordi de Sant Jordi, Bernat de Ventadorn, Guido delle Colonne, Boccaccio, un parell de versos de la famosa dansa anònima peitevina «A l'entrada del tens clar», Petrarca i Roís de Corella adornen els títols de les seccions. Que el lector em perdoni si he estat massa minuciós o maniàticament exhaustiu: enumerar *in extenso* les cites ens haurà servit com a mínim per constatar que no s'aparten del tronc trobadoresc amb ramificacions italianes i catalanes del qual J. V. Foix pretenia ser hereu i continuador, com una forma de l'expressió literària genuïnament romànica. És a dir, l'aplicació literària del que havia proposat per via plàstica en el cal·ligrama sobre Catalunya publicat a *La Cònsola* de setembre de 1920 així com una objectivació pràctica dels postulats que havia formulat Jean Moréas

després d'abandonar el simbolisme i de proposar el retrobament de l'esperit comú cultural mediterrani amb la creació de l'École Romane.

POEMA DE CATALUNYA

En Foix, el to adoptat al llibre, aparentment medieval, aparentment arcaic, se'ns mostra extraordinàriament natural, com si fos l'únic que li pogués conve-nir, i el caire auster, gairebé diria a l'estil «petroso» dantesc, que Foix adopta en la seva formalització, in-clou mostres d'una extraordinària habilitat tècnica, com deia, la més petita de les quals no és la quanti-tat regular de «rima cars» que desplega amb impecable domini—un exemple extrem: fa rimar «introit» amb «Freud» i «curs» amb «URSS»—, o alguns acròstics curiosos que l'autor va voler deixar mig amagats, sen-se evidenciar, com el poema dedicat a la senyora Núria Mestres a «A tu, reflex d'un altre tu en clausura...». Tot

això— a més de l'ús de les formes verbals clàssiques, tot i que encara avui siguin usades amb total naturalitat en la parla corrent de les Illes Balears i les Pitiüses— ofereix un aspecte força curiós, un to que sembla imposar-se com arcaic i que domina al llarg de tot el llibre, només alleujat per l'aparició esporàdica de referències absolutament contemporànies com el Freud de la rima o imatges relatives al món de l'aviació, l'automòbil i la seva mecànica. Aquest aparent arcaisme de forma (al qual ajuda a més el costum, que el poeta va iniciar amb aquesta obra, de començar cada nou vers en majúscula), les cites de tants il·lustres trobadors, ha portat fins i tot algun lector a posar en relació aquest llibre amb el món trobadoresc estricte, quan la veritat és que l'articulació eròtica trobadoresca, construcció aristocràtica d'una complexa trama en què l'amor, presentat i resolt en termes manllevats del llenguatge jurídic feudal, acaba sent metàfora d'un procés evolutiu psicològic, consecució i millora tant de les virtuts individuals com de les d'un col·lectiu, és totalment absent del món de Foix. Si més no en la forma trobadoresca estricte, amb el llenguatge feudal que l'acompanya, encara que no en les transformacions que aquesta tradició va patir, transformant la dama en un ésser espiritualitzat i eteri, en els seus continuadors toscans i els seus hereus, ja alliberats del món aristocràtic en què aquesta poesia s'havia desenvolupat i adquirit ple sentit. Perquè Foix no pretén fer arqueologia, sinó conrear una poesia contemporània en tots els seus extrems i totes les seves conseqüèn-

cies. Amb pare i mare, sens dubte, amb filiació reconeguda, però no deslligat de les preocupacions pròpies de l'home contemporani. Fins i tot quan sembla reprendre una discussió que semblava gairebé oblidada, com la que els tractadistes i poetes europeus del segle XVI van mantenir en descriure i analitzar de forma detallada l'anhel de les ànimes dels amants per unir-se de forma transcendent en la còpula, alliberats per efecte de l'amor de l'esclavatge de la contingència, poemes que generalment acabaven amb el dolor dels amants davant la impossibilitat d'assolir el seu afany (dit d'una altra manera, la dificultat de l'elevació humana a través de l'amor físic), tracta en realitat d'un problema que el va ocupar en tota la seva profunda i dolorosa complexitat humana. El dilema tradicional va ser tractat de manera literària en debats i poemes dedicats a l'amor, i semblava més aviat una discussió educada i convencional que un veritable problema incardinat en l'experiència humana (Pere Gimferrer va posar en relació algun dels poemes d'aquesta sèrie amb un famós sonet de Francisco de Aldana, «¿Cuál es la causa, mi Damón...?», una relació que em sembla especialment encertada, per tal com el problema plantejat és el mateix que el que Foix reprèn i que va ser formulat en termes teòrics per un notable humanista de l'Accademia degli Infiammati de la Pàdua del cinc-cents, Sperone Speroni, en un escrit avui dia més aviat oblidat sobre l'amor). Es podria tractar, doncs, d'una nova pedra en la construcció d'un decorat literari, però la veritat és que Foix tradueix pro-

bles perfectament humans als quals qui sap si no sentia dolorosament proper. N'hi ha prou de fer notar que el sonet «En tendre prat gaudir el paisatge estricte...» tracta, tan exactament que sembla una conclusió, el problema plantejat a «Chi è questa che vèn...», de tal manera que l'amor físic és porta i camí de la transcendència. El sonet que fa al cas està dedicat a Victòria (que no és cap altra que Victòria Gili, la seva dona, amb qui s'havia casat el 1931 i amb qui va conviure fins a 1948, per bé que el poeta s'hi va considerar lligat tota la vida), amb la qual cosa un problema que podria haver estat pres per una proposta estrictament intel·lectual, d'un platonisme més o menys decoratiu o, si es vol, un joc literari elegant, pren una carta de naturalesa que esborra les distàncies entre la vida quotidiana i el pensament estètic o literari. Ja en una nota periodística dedicada a Bertrand Russell, havia transcrit aquesta concepció de l'amor a l'empara del filòsof britànic, afirmant que l'amor és alguna cosa més que el desig de les relacions sexuals, és el camí essencial pel qual l'home i la dona tendeixen a escapar-se de la solitud que desola tota la seva vida.

Si això és així, potser podrem entendre, amb més precisió i allunyats de les fàcils explicacions populars, un fracàs matrimonial que va ser molt comentat en el seu entorn. Perquè, efectivament, el que planteja la sèrie de sonets de *Sol, i de dol* és una disjuntiva segons la qual l'amor físic, estant dominat pel cos, sembla impedir l'elevació de l'ànima cap a la fusió eròtica amb l'àni-